

Dr. Róth János: Szolgálatban Rákositól Antallig, 40 év a magyar diplomáciában

Kázmér Zsigmond: Excellencián innen és túl...

Minerva Kiadó, Budapest 2008.
318 oldal képmelléklettel, tartalomjegyzék nélkül

A szerző karrierdiplomata, aki negyven éven keresztül – 1953 és 1993 között – tartozott a Külügyminisztérium állományába. Jó diplomatára jellemzően átfogóan és plasztikusan dolgozza fel a magyar diplomácia azon történéseit, amelyeknek részese volt. Mindezt tapintatosan, de kritikát és elemzést sem mellőzve teszi, mindezt tárgyilagosan, személyes történetekkel színesítve. Összességében nagyon jó tájékoztatást ad a diplomáciai munka hétköznapijairól, de éppen ez teszi egy kicsit túl szakmaivá és az átlag olvasónak talán egy kissé vontatottá, akit ráadásul zavarhatnak az időbeni oda és visszaugrások.

A visszaemlékezés nagyon széles pályáivet ír le, hiszen a szerző a Rákosi korszakban kerül a Külügyminisztériumba és rendszerváltás után ment onnan nyugdíjba. A szerző minden korszakkal részletesen foglalkozik, de kizárólag saját tevékenységének kommentálásával. Nem fogalmaz meg éles rendszerkritikákat, de nagyon finoman és nem kevés iróniával emel ki személyéhez valamilyen formában kapcsolódó történéseket. Komoly személyi kritikákat fogalmaz meg vezetői és munkatársai irányába, viselkedésükkel, döntéseikkel kapcsolatosan – amely egyben akár egy diplomatikus rendszer-kritika is lehet.

A karrier állomásai India, Indonézia, kétszer Ausztrália és végül Irán. Szinte lépcsőfokok mind a pályán, hiszen Ausztráliában először konzul, majd később nagykövet, diplomáciai tevékenységének csúcsát pedig Iránban éri el. Mindeközben ír az itthoni diplomáciai munkáról, beleértve a futár és egyéb utazásokat is. Valamennyi állomáshelyet és az ottani személyes, családi berendezkedéssel kapcsolatos körülményeket színesen írja le. Képet alkot a kollégákról, munkatársakról is. Jól szerkesztett, rövid, találó leírást kapunk a könyvben, mindazokról a külföldi személyiségekről, politikusokról, akikkel hosszú pályája során kapcsolatba került – Fülöp hercegtől egészen Indira Gandhiig.

Indiai kiküldetése egybeesett az 1956-os forradalommal. A szerző nagyon jól érzékelteti, hogy a távoli állomáshelyen – az akkori kommunikációs viszonyok között – milyen bizonytalanság uralkodott. Részletesen foglalkozik az 1956-os forradalom és annak leverése után az indiai kormánynak és politikusoknak a „magyar ügy” érdekében tett lépéseiről. Ezeket a részeket forrásértékűnek is tekinthetjük 1956 történelmének bizonyos részleteihez.

A szerző következő állomáshelye Indonézia. Abban a szerencsés helyzetben volt, hogy az ún. „harmadik világ” két vezető országát és politikáját közvetlenül megismerhette. Jól érzékelteti, hogy az akkori magyar kormányzat, a Szovjetunióhoz hasonlóan kissé bizalmatlan érdeklődéssel nézte ezeket a „harmadikutas” próbálkozásokat, de ugyanakkor támogatta is, mint a nyugattal szembehelyezkedő potenciális mozgalmakat. Érdekes, hogy bár Indonéziáról bőséges információkat kapunk, a Szukarno elnök és rendszere bukásához vezető folyamat talán részletesebb bemutatást kaphatott volna.

A visszaemlékezés alapján az olvasó egyértelműen olyan benyomást kap, hogy a szerző számára az igazi diplomáciai siker Ausztrália volt. Érzékelhető a leírásokból, hogy itt sikerült a legszelesebb kapcsolati kört kiépíteni, az élet és munkakörülmények – beleértve a mindennapokat és a család életét is – érzékelhetően itt voltak a legkedvezőbbek. De ezzel együtt nyíltan kimondja, hogy ezt a viszonylatot a hazai politika és a gazdaságpolitika sem kezelte kiemelt helyen – jelentőségét inkább a nagyszámú magyar kolónia és az abból adódó óhazai kapcsolatok adták.

Irán szakmai értelemben volt a karrier csúcsa – hiszen ez, az adott korszakban, így még a 80-as évek második felében is mind politikai, mind gazdasági szempontból kiemelt viszonylat volt a magyar külkapcsolatokban. Érdekes, hogy éppen az ezzel foglalkozó fejezetekben a legtöbb a magyar kiküldöttekkel kapcsolatos negatív megjegyzés, kritika – néha már személyes éllel is. Valóban ez volt az a szolgálat, ahol a nagykövet igen komoly politikai helyzetben, nagy létszámú hivatalos magyar kiküldötti kolóniáért volt felelős.

Az iráni misszió az Irán-Irak közötti háború éveire esett. Ez a hosszú és kegyetlen háború persze egészen más, mint ahogy az elképzelhető. A szerző nagyon szemléletesen írja le Teherán életét az iraki légtámadások alatt, sok személyes élménnyel tarkítva. Gondosan kerül a konfliktusban való állásfoglalást – de többször is említi az iráni félnek és az Iszlám Gárdának történő magyar fegyverszállításokat, ez korábban nem volt nyilvános. (Érdekes, hogy ezt a nevet így alig használja, helyette a perzsa kifejezéssel él, s Pazdarán-t említi!)

Kiemelném, hogy a szerző világosan megfogalmazza a Kádár kori magyar diplomácia legfontosabb feladatait, és anekdotaszerűen elmeséli, hogy ezt a gyakorlatban hogyan

képviselte és valósította meg egy minden vonatkozásban jól felkészült diplomata. Ezek a prioritások elsősorban az 1956 utáni időszakban a világpolitikai elszigeteltségből való kitörés, majd később a gazdaságdiplomáciai érdekek érvényesítése. Mindvégig, pedig annak megakadályozása, hogy 1956 kérdése, akár megemlékezés formájában is, felmerüljön. Nagyon tanulságosak azok a részek, amelyekben a szerző bemutatja, hogy például milyen eszközökkel segítette a magyar diplomácia Ausztráliában a koronázási ékszerek visszatérését, illetve, hogyan sikerült megakadályozni, hogy jelentős ausztrál politikusok vegyenek részt az 1956-os megemlékezéseken. Nagy teret szentel a könyv az emigrációs magyarsággal való kapcsolat diplomáciai kérdéseinek. E kapcsolatok értékelése jelentősen változik a kádári konszolidáció kapcsán. Az akkori magyar diplomata feladata, hogy az óhazával való kapcsolatok ápolására, hazalátogatásra buzdítsa azokat, akik a hazai politika számára elfogadhatók. Nem tagadja a szerző, hogy a korszak egyébként liberális vízum kiadási gyakorlata mellett is voltak tiltólisták, elsősorban a nyilas korszak emigránsai és bizonyos 56-os személyek számára. Ezek a fejezetek nem nélkülözik színes események leírását sem, névvel, vagy név nélkül.

A szerző ausztráliai nagyköveti munkájának egyik jelentős akciójának tekinti a magyar koronázási ékszerek ügyének megoldását. Ennek külön fejezetet is szentel „A magyar koronázási ékszerek ügye Ausztráliában” címmel, amelyben elmeséli, hogy az ausztrál külügy illetékes felhívta figyelmét, hogy a koronázási ékszerek visszaadása ügyében hozott Carter-i döntés ellen egyes ausztráliai magyar szervezetek tiltakozó akciót szerveznek, hogy az ausztrál kormány hivatalosan is tiltakozzon az Egyesült Államoknál. A magyar szervezetek azt kívánták elérni, hogy parlamenti interpelláció útján kényszerítsék erre a külügyminisztert. Az ausztrál illetékes arra kérte a magyar nagykövetet, hogy „tegyen valamit”, hogy az ausztrál kormányzat ne kerüljön nehéz helyzetbe, sem a saját parlamentjében, sem pedig az amerikai-ausztrál kapcsolatokban. A szerző és munkatársai mozgósították a mindig megosztott magyar emigráció óhazával leginkább rokonszenvező csoportjait, akikkel személyes jó kapcsolataik voltak és ezek táviratok tömegében kérték az ausztrál külügyminisztert, hogy szorgalmazza és támogassa a koronázási ékszerek hazatértét.

A szerző egyes állomáshelyeinek sajátossága szerint foglalkozik a magyar külgazdasági kapcsolatokkal. Csalódottam sorolja, hogy például Ausztrália mennyire nem került a gazdasági érdeklődés előterébe, ugyanakkor külön fejezetben foglalkozik az 1970-es évek sikeres újjeländi motorvonat ügyletével. Érdekes, hogy mind Ausztrália, később pedig Irán vonatkozásában is elég lesújtó a szerző véleménye a késő Kádár korszak gazdaságpolitikájáról.

Személyes pályája kapcsán a szerző jó betekintést ad a korabeli külügyi káderpolitikába, ahol is a kiválóan képzett, komoly szakmai és nyelvtudással rendelkező felsőfokú képesítésű karrier diplomaták mellett, időről időre megjelentek a „káderek”. Sok esetben csak azért, mert mindenki szabadulni akart tőlük, és ennek egyik útja a diplomáciai kiküldetés, lehetőleg olyan országba, ahol nincsenek kiemelt politikai és gazdasági célok. Személyes keserősége a szerzőnek, hogy sem Indiába, sem Indonéziába nem sikerül visszakerülni nagykövetként, pedig ezen országokkal foglalkozott itthon és nagyon sok személyes, jó politikai kapcsolata is volt. S bár többször előterjesztették nagykövetnek végül mégis megelőzte a „Pártközpont” által támogatott ún. „ejtőernyős”.

Az utolsó állomáshelyről adott leírása erősen negatív hangvételű. Teljesen hiányoznak az iráni évek leírásából a pozitív események. Minden korábbinál nagyobb teret kap a követség és kereskedelmi képviselő munkatársai intrikáinak, alkoholizálásának és üzletelésének bemutatása. Természetesen ez korábbi állomáshelyen is felmerült és megemlítésre kerül, de a legnagyobb helyet Teheránnál szenteli erre a szerző.

A szerző negatívan értékeli a rendszerváltás hatását a külügyi személyzeti munkára, mert a profi diplomaták helyett ismét előtérbe került a politika holdudvarából származók pozícióba helyezése. Itt finom iróniával von párhuzamot a korábbi időszakokkal. A pályán töltött utolsó évekről már nem kapunk olyan egyenes vonalvezetésű áttekintést, mint a korábbiakban. Itt már több a panasz, a kritika, amelyen átsüt a mellőzöttség érzése. A szerző – részben áttekintve saját pályáját is – felrója az új demokratikus politikai berendezkedésnek, hogy még a korábbiaknál is jobban elfordult az érdeklődése az ázsiai és ausztrál térségről, pedig a jövő Ázsiáé.

A könyv bár rengeteg érdekes információt tartalmaz, olvashatóságát kissé csökkenti, hogy a szerkesztési munka nem lehetett túl alapos. Kázmér Zsigmond gondolatmenete gyakran ugrándozik az élettörténet és személyes gondolatai között, s ez alkalmanként megnehezíti a folyamatos olvasást. Némi aktívabb szerkesztői beavatkozással még gördülékenyebb lehetett volna a visszaemlékezés. Az is nehezen érthető, hogy egy ilyen nagy múltú kiadó esetében hogyan maradhatott el a tartalomjegyzék és a névmutató. Ez a könyv szakmai segédanyagként való felhasználását korlátozza. A keskeny margók és a sűrű sorokban szedett oldalak nem teszik „olvasóbaráttá” a kiadványt.

Ajánlom e könyvet mindenkinek, aki áttekintést kíván nyerni a huszadik század második felének magyar diplomáciájáról ázsiai és óceániai viszonylatban, és akit érdekelnek a diplomáciai kulisszatitkok és a diplomácia szereplőinek mindennapjai. A könyv ugyanakkor

nagyon hasznos mindazok számára, akik a diplomáciai hivatásról kívánnak mély és átfogó ismereteket szerezni. Mindezt elősegíti a könyv utolsó három fejezete, amely olyan „műhelytitkokkal” is foglalkozik, mint például a diplomáciai jelentés, a különböző diplomáciai rangok és azok protokoll sorrendje stb.